RIKOSUHRIPÄIVYSTYS
BROTTSOFFERJOUREN

Eduskunnan työelämä- ja tasa-arvovaliokunnalle

K 1/2022 vp
6.6.22

RIKOSUHRIPÄIVYSTYKSEN LAUSUNTO TASA-ARVOVALTUUTETUN KERTOMUKSESTA EDUSKUNNALLE 2022

Yleistä

Rikosuhripäivystys (RIKU) keskittyy lausunnossaan sukupuoleen perustuvan syrjinnän sekä naisiin kohdistuvan väkivallan uhrien asemaan liittyviin kysymyksiin. Kannatamme tasa-arvovaltuutetun kertomuksen näihin teemoihin liittyviä suosituksia.

Sukupuoleen perustuva syrjintä

Rikosuhripäivystyksessä on vuosittain muutamia kymmeniä syrjintään ja viharikoksiin liittyviä asiakkuuksia, vuonna 2021 yhteensä noin 70. Vain jotkut näistä koskevat sukupuoleen liittyvää syrjintää. Tilastojärjestelmässämme ei tilastoida eri syrjintäperusteita, joten tarkkoja lukuja eri syrjintäperusteista ei ole mahdollista saada. Rikosuhripäivystyksen toimintaan kuuluu neuvonta ja tuki myös sukupuoleen perustuvaan syrjintään liittyvissä tapauksissa, joten RIKUun olisi mahdollista ohjata enemmän kertomuksessa käsiteltävien syrjintätilanteiden uhreja.

Pienistä asiakasmääristä johtuen RIKUun ei ole muodostunut käytännön työn kautta kokemusta siitä, miten sukupuoleen perustuvan syrjinnän uhrin oikeussuojakeinot toteutuvat käytännössä. Yleisesti voimme kuitenkin todeta, että järjestelmä on syrjinnän uhrin kannalta monimutkainen, mikä hyvin todennäköisesti vaikuttaa siihen, että monet jättävät prosessin aloittamatta. Tasa-arvolakia koskevissa riita-asioissa kuluriski tuomioistuinkäsittelystä ja mahdollisesti saatavan hyvityksen maltillinen euromäärä ovat varmaankin merkittäviä tekijöitä sille, että syrjintäasioita päätyy tuomioistuimiin vain harvoin oikeudenkäyntien pitkän keston lisäksi.

RIKU kannattaa tasa-arvovaltuutetun näkemystä, jonka mukaan **oikeussuojan saavutettavuuden parantamisesta sukupuolisyrjintää koskevissa asioissa tarvitaan kattava selvitys** (kertomuksen s. 37–38). Yleisesti voitaneen todeta, että siviilikanteen nostamiselle vaihtoehtoiset menettelyt lienevät syrjinnän uhrin kannalta parempia. RIKUn kokemuksen mukaan syrjintään perehtyneitä lakimiehiäkin on saatavilla vähemmän kuin rikosasioihin perehtyneitä, joten avustajan löytyminen siivilikanteisiin voi olla vaikeampaa ottaen huomioon tilanne valtakunnallisesti eri puolilla Suomea.

RIKUn käytännön työn kokemus vahvistaa sitä kertomuksessa olevaa tietoa (s. 76), että **seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien henkilöiden syrjintä- ja viharikoskokemuksista ilmoitetaan viranomaisille vain hyvin harvoin**. RIKU on omalla toiminnallaan pyrkinyt lisäämään näiden vähemmistöjen luottamusta palveluihinsa tekemällä yhteistyötä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä edustavien järjestöjen kanssa ja lisäämällä aiheeseen liittyvää tietoa verkkosivuilleen: https://www.riku.fi/rikoksen-uhrina/sateenkaari-ihmisiin-kohdistuvat-rikokset/. Tavoitteena on myös

rohkaista sateenkaari-ihmisiä tekemään rikosilmoituksia heihin kohdistuvista rikoksista. Tähän liittyen tarvitaan lisää kohdennettuja toimia, kuten koulutusta viranomaisille, jotta vähemmistöihin kuuluvien ihmisten luottamus viranomaisia kohtaan vahvistuu.

Naisiin kohdistuva väkivalta

Rikosuhripäivystyksen asiakkaista erittäin suuri osa on naisia. Käytännössä osuus on aina ollut lähes 80 %, esimerkiksi vuonna 2021 osuus oli 77 %. Asiakkaiden rikostyypeissä lähisuhdeväkivalta on koko RIKUn olemassaolon ajan (vuodesta 1994) ollut suurin ja seuraavana tulevat seksuaalirikokset. Esimerkiksi vuonna 2021 kaikista asiakkaista lähisuhdeväkivallan uhreja oli 23 %, tukisuhteissa olevista 30 %. Vastaavat luvut seksuaalirikoksissa olivat viime vuonna 15 % ja 24 %. Tämä tarkoittaa sitä, että RIKUn asiakkaista hyvin suuri osa on nimenomaan naisiin kohdistuvan väkivallan uhreja.

Tämä kertoo toisaalta näiden rikosten yleisyydestä ja toisaalta siitä, että naisia myös ohjataan tukipalveluihin matalammalla kynnyksellä. RIKUn mielestä **uhrien ohjaamisessa tukipalveluihin tulisi nykyistä vahvemmin huomioida yhdenvertaisuus**, vaikka pidämme ilman muuta myönteisenä asiana, että naisia ohjataan tukipalveluihin. Huomiota tulisi kiinnittää myös siihen, että poliisi ohjaisi uhreja tukipalveluihin tasaisemmin eri puolilla maata, vaikka myönteistä on se, että ohjaukset ovat kokonaisuudessaan viime vuosina selvästi kasvaneet.

Naisiin kohdistuvaa väkivaltaa voidaan torjua **myös tarjoamalla apua väkivaltaa käyttäneille nykyistä kattavammin** ja monipuolisemmilla menetelmillä, jotta väkivallan käytön kierre saadaan loppumaan. Väkivallan tekijöille tarjottavien palveluiden rahoitus tulisi saada pysyvälle pohjalle. Nykyisin siitä vastaavat pitkälti järjestöt STEA:n rahoituksella. Ennaltaehkäisyn näkökulmasta väkivallasta tulisi olla enemmän keskustelun paikkoja siinä vaiheessa, kun parisuhteita ollaan vasta luomassa. Koulut, rippileirit, armeija ovat esimerkkejä paikoista, joissa tavoitetaan tehokkaasti nuoria.

RIKU toteuttaa parhaillaan naisiin kohdistuvan väkivallan vastaista NAKO-koulutushanketta, jossa koulutetaan poliiseja, syyttäjiä, tuomareita sekä oikeusavustajia naisiin kohdistuvan väkivallan ilmiöalueista. Tarkoituksena on lisätä oikeusalan toimijoiden osaamista ja ymmärrystä siitä, miten naisiin kohdistuva väkivalta näyttäytyy rikosprosessin eri vaiheissa, miten uhreja tulisi kohdata sensitiivisesti ja heidän oikeusturvan toteutumisensa varmistaa. Hanke toteutetaan osana oikeusministeriön koordinoimaa naisiin kohdistuvan väkivallan torjuntaohjelmaa.

Formaalilla tasolla naisiin kohdistuvan väkivallan uhrien tilanne on Suomessa kohtuullisen hyvä rikosprosessin osalta. Käytännössä **uhrit eivät kuitenkaan aina tunne oikeuksiaan**, eivätkä kaikki ohjaudu tukipalveluihin, joissa voitaisiin keskittyä huolehtimaan siitä, että uhrilla on kaikki tarvittava tieto rikosprosessin ja selviytymisen näkökulmasta. Mikäli uhrilla ei ole riittävästi tietoa tai kykyä ottaa tietoa vastaan, se voi olla merkittävästi heikentää hänen oikeusturvaansa. Uhrien tavoittamisessa tulisi huomioida erityisesti maahanmuuttajataustaiset henkilöt, joista monet tuntevat huonosti Suomen oikeusjärjestelmää.

Koulutusta tarvitaan edelleen uhrien sensitiivisestä kohtaamisesta. Koulutuksen tulisi olla läpileikkaava ja pakollinen kaikille rikosprosessin viranomaisille ja oikeusavustajille. Uhrin kannalta rikosprosessin eri vaiheet voivat olla jännittäviä ja raskaita prosesseja. Näissä tilanteissa tulisi ottaa huomioon, että traumasta, muistin pirstaloituneisuudesta ja rikosprosessin pitkästä kestosta johtuen uhrin

kyky tuoda johdonmukaisesti ja yksityiskohtaisesti kokemuksensa esiin voi olla merkittävästi heikentynyt. Uhria tuleekin kohdella erityisen empaattisesti, jotta hän rauhoittuisi muistelemaan tapahtuneita asioita kyeten selvittämään asiat. Empaattinen kohtaaminen ei poissulje rikosprosessille välttämätöntä puolueetonta asian tarkastelua, eikä vaaranna puolustuksen oikeusturvaa.

Rikosuhripäivystys pitää vakavan väkivallan estämisessä erittäin tärkeänä kertomuksessa (s. 86) esille nostettua **valtakunnallisen ja systemaattisen riskinarviointijärjestelmän** merkitystä. Suomessa toimii lähes 40 paikkakunnalla MARAK-riskienarviointiryhmiä, jotka ovat osoittautuneet hyväksi toimintatavaksi ehkäistä vakavaa lähisuhdeväkivaltaa laatimalla uhrien tarpeiden mukaisia suojelu- ja tukitoimia. MARAK-työryhmiä ei kuitenkaan ole vielä maassamme niin kattavasti, että niiden tarjoamien toimien pariin olisi yhdenvertainen pääsy, ja niiden toiminta-aktiivisuus vaihtelee. MARAK-toimintaa tulisi nykyisestään vahvistaa ja varmistaa, että työryhmiä toimii tasapuolisesti eri puolilla Suomea. MARAK-työryhmien jäsenille työnantajan tulisi myös varmistaa riittävä työaika ryhmissä toimimiseen. Myös väkivaltaa kokeneiden kanssa työskenteleville tulisi varmistaa työaikaa MARAK-riskinarviointikyselyjen tekemiseen asiakkaiden kanssa. Moni toistuvan väkivallan uhrin saattaa mennä ammattilaisen avun ohi sen vuoksi, ettei ammattilaisella ole aikaa keskittyä hänen tilanteeseensa. On oletettavaa, että vakavan toistuvan väkivallan uhreja kohdataan paljon enemmän kuin mitä MARAK-työryhmissä on tapauksia käsiteltävänä.

Toinen tärkeä vakavan väkivallan estämisen keino ovat tehokkaasti käytetyt **lähestymiskiellot** ja niiden noudattamisen valvonta. Meneillään on lähestymiskieltojärjestelmäämme koskeva uudistusprosessi, joka toteutuessaan tulee parantamaan uhrien suojelua lähestymiskieltojen avulla. Uudistuksen esitykset sisältyvät raporttiin *Lähestymiskiellon tehostaminen* (Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2021:26).

Naisiin kohdistuvan väkivallan osalta on huomiota kiinnitettävä myös siihen, että tilanteeseen liittyy usein myös yhteisiä lapsia väkivaltaan syyllistyneen kanssa ja kuten kertomuksessa todetaan (s. 86) lähisuhdeväkivallassa vakavan väkivallan ja kuoleman riski kasvaa erotilanteessa. Kun suhteessa väkivaltaa kokenut nainen uskaltaa vihdoin lähteä perheen yhteisestä kodista alaikäisten lasten kanssa, selvitettävänä ja ratkaistavana asiana on myös **lasten huolto, tapaamisoikeus ja elatus.** Vakavan väkivallan uhan tilanteessa nainen voi hakea ja saada **turvakiellon** paitsi itselleen myös alaikäisille lapsille, vaikka nämä ovat yhteishuollossa. Turvakiellosta huolimatta väkivaltaan syyllistynyt vanhempi voi säilyä lasten huoltajana, koska yksinhuollon saamisen kynnys on korkealla. Mikäli vanhempi on lasten huoltaja, hän voi turvakiellosta huolimatta saada tietoonsa lasten asuinosoitteen tai sellaisen tiedon, josta osoite ilmenee tai on pääteltävissä.

Pidämme erittäin tärkeänä kertomuksessa (s. 86) esitettyä näkemystä siitä, että monialaisen, sukupuolisensitiivisen **väkivallan ehkäisyn rakenteet** on luotava ja juurrutettava valtakunnallisesti, uusilla hyvinvointialueilla ja kunnissa. Uusien hyvinvointialueiden perustaminen luo hyvät mahdollisuudet vahvistaa osaamista ja rakenteita väkivallan vastaisessa työssä sekä uhrien tunnistamisessa ja tukipalveluihin ohjaamisessa. On tärkeää, että THL:n uudet 8.6.22 julkaistavat *Ohjeet kunnille ja hyvinvointialueille lähisuhdeväkivallan ehkäisyn koordinaatiorakenteiden ja lähisuhdeväkivallan vastaisen toiminnan järjestämiseksi* otetaan kattavasti käyttöön.

Lopuksi haluamme tuoda esille, että monikulttuurillisuuden lisääntyminen Suomessa tuo omat uudet haasteensa lähisuhdeväkivallan uhrin auttamiseen. Uhrin irtaantuessa avioliitosta voivat kulttuurilli-

set tekijät lisätä vakavan väkivallan ja kuoleman riskiä (ns. kunniamurhat). **Kunniaan liittyvää väkivaltaa** ja siihen puuttumisen keinoja ei tunneta vielä riittävästi. Se on haaste sekä rikosprosessin että sosiaali- ja terveysalan ammattilaisille.

Näissä tilanteissa vaaditaan moniammatillista yhteistyötä ja nopeita sekä rohkeita päätöksiä uhrin suojaamiseksi. Uhri on saattanut elää Suomessa vuosikausia hyvin eristetysti ilman kielitaitoa ja kodin ulkopuolisia kontakteja, jolloin konkreettiset todisteet lähisuhdeväkivallasta (mm. lääkärissäkäynnit, valokuvat vammoista, kertomus ystävälle) ja sellaisen uhasta voivat olla vähissä, jos uhri uskaltaa ja pystyy kertomaan todellisesta elämästään vasta suhteesta irtaantumisen jälkeen. Rikosuhripäivystyksen kokemuksen mukaan perheen kotiin on kuitenkin voitu tällaisessakin tilanteessa kutsua poliisi vähintään kerran ja joskus useamminkin, mutta partion tekemistä kirjauksista ei aina käy ilmi, mistä on ollut kyse. Samoin on voitu käydä lääkärissä, mutta väkivaltainen puoliso on toiminut tulkkina, jolloin uhri ei ole asioinut lääkärin kanssa kahden. Näissä tilanteissa tulisi aina varmistaa tulkin käytön mahdollisuus esimerkiksi puhelintulkkauksena, jota on nykyisin saatavilla ympärivuorokautisesti.

Elisa Trejtnar
lakimies

Leena-Kaisa Åberg
toiminnanjohtaja